

שיעור מספר

”כוחותינו מחכים
להשכמה”

גרמניה הנאצית: אידיאולוגיה, חברה ומדינה

מטרת השיעור ודגש חינוכי

בינואר 1933, עם מינויו של אדולף היטלר לקנצלר גרמניה, החל תהליך שבסופו הפכה גרמניה לגרמניה הנאצית ונעשתה האחדה מלאה בין כל מוסדות השלטון, הרווחה, הצבא, המשפט והתרבות עם המפלגה הנאצית ועקרונותיה. בראשית הדרך החלה המפלגה הנאצית ליזום מהפכה, מתוך שאיפה ליצור חברה חדשה בעלת מאפיינים המתאימים למנהיג, למפלגה ולתורת הגזע.

בשיעור זה נבחן את האידיאולוגיה הנאצית, את החוק של המדינה, את התעמולה, את האמנות ואת החינוך. בעזרת אמצעים אלה, שהיו רק חלק ממכלול גדול יותר, נוכל לצייר לפני התלמידים את האווירה בגרמניה באותם ימים. אנו מבקשים להראות איך עוצבה התודעה, איך הושרשו דימויים ואיך כוונה העשייה הנאצית לכל פן מחיי הפרט והציבור. סרטים שיצאו לאקרנים, עיתונים שנדפסו וספרים שיצאו לאור מעידים על הכוונה רעיונית וחזותית של הצופה המונחית על ידי אידיאולוגיה. נעסוק במרכיבים השונים באמצעות מקורות, כרזות, קטעים מספרי לימוד וצילומים בני התקופה.

שיעור זה מתמקד בכמה מעמודי היסוד בביסוסו של המשטר הנאצי. התלמידים יכירו מגוון מהאמצעים ששימשו את הנאצים בתהליך שראשיתו במדינה הפועלת על תשתית דמוקרטית, ועד שזו הייתה למדינה נאצית טוטליטרית. באמצעים אלה מגולמות תפיסות של שלטון טוטליטרי, של גזענות, של שאיפה לסדר עולם חדש ושל בניית חברה ולאום המבוססים על תורת הגזע.

מבנה השיעור

1. **בעקבות השינויים שהתחוללו בחברה הגרמנית** - עבודה בקבוצות. הקבוצות יענו על שאלות דומות, שעליהן יתבסס הדיון המסכם, לצד שאלות ספציפיות על כל מקור לשם ניתוח והעמקה.

2. **סיכום: החברה הגרמנית הנאצית** - דיון במליאה.

המון מריע להיטלר בעת יציאתו מבית האמנות הגרמני, מינכן, גרמניה

בשער:

ציטוט מתוך: Berthold Hinz, Art in the third Reich, Oxford 1979 pp. 27-28
צילום: קבלת פנים להיטלר על ידי איכרים גרמנים, בוקבורג גרמניה

בעקבות השינויים שהתחוללו בחברה הגרמנית עבודה בקבוצות

הכיתה תחולק לארבע קבוצות.
כל קבוצה תתמקד באחד ממרכיביו של השלטון הנאצי.

קראו את הקטעים שלפניכם וענו על השאלות שאחריהם.

צו החירום להגנת העם והמדינה

בזמן שעלה היטלר לשלטון היו הנאצים מיעוט ברייכסטאג ובממשלה. היטלר החליט לרכז בידיו את כל סמכויות השלטון, ולכן הורה לפזר את הרייכסטאג ולקיים בחירות חדשות במרס 1933. לפני הבחירות יצאו הנאצים במסע טרור ותעמולה כדי להבטיח את ניצחונם. הם הפיצו ידיעות על מהפכה קומוניסטית שצפויה בגרמניה, וכשבע לפני הבחירות, ב-28 בפברואר 1933, הציתו הנאצים בחשאי את בניין הרייכסטאג והאשימו את הקומוניסטים במעשה. בעקבות המעשה הצליחו הנאצים להשפיע על נשיא גרמניה להשתמש בסמכותו ולפרסם תקנות לשעת חירום. "צו החירום להגנת העם והמדינה" ביטל את זכויות האזרח המובטחות בחוקה: חופש הדיבור והעיתונות, חופש ההתארגנות וההגנה על צנעת הפרט. בצו ניתנה לממשלה בראשות היטלר האפשרות להעביר לידיה את סמכויות השלטון המקומי בגרמניה. הצו גם החמיר את העונשים ואפשר להטיל עונש מוות על מתנגדים לשלטון. התקנות הללו לא בוטלו כל תקופת שלטונם של הנאצים בגרמניה.

כבר עם עליית הנאצים לשלטון החלו לקום בגרמניה מחנות ריכוז, ולימים היו לתו היכר של המדינה. אנשים שנחשבו אויבים פוליטיים, לצד אנשים שעל פי האידיאולוגיה הנאצית הגזענית נחשבו מסוכנים לגזע הארי, יכלו להיאסר במחנות אלה בלי משפט, תחת ההגדרה של מצב חירום - תקנה המיועדת לשעת מלחמה או לימים של מצוקה מדינית. על המצב במדינה הכריז היטלר כראות עיניו. במרוצת השנים הלכו והשתכללו המחנות של גרמניה הנאצית ומספרם גדל. אותם אנשים שבשנת 1939 סללו את הדרך במבצע האותנזיה (המתת חסד לאלה שאינם ראויים לחיים על פי אמות מידה גזעניות), היו כעבור כמה שנים לדמויות מפתח בהקמת מנגנון מחנות משוכלל שנועד להשמיד את יהודי אירופה.

החוק לביטול מצוקת העם והמדינה (חוק ההסמכה)

הבחירות ב-5 במרס 1933 התקיימו תחת טרור נאצי. על המפלגה הקומוניסטית נאסר להשתתף בבחירות. הנאצים קיבלו 44 אחוזים מהמושבים ברייכסטאג, והם ותומכי המלוכה זכו ביחד לרוב מוחלט ברייכסטאג ובממשלה. מכוח שליטתם ברייכסטאג התקבל ב-23 במרס 1933 "החוק לביטול מצוקת העם והמדינה", שכוונה גם "חוק ההסמכה". החוק הסמיך את היטלר וממשלתו לחוקק חוקים בלי השתתפות הרייכסטאג. בהתאם לחוק יכלה הממשלה גם לחוקק חוקים הסותרים את החוקה הגרמנית. החוק ביטל למעשה את השלטון הפרלמנטרי בגרמניה ויצר דיקטטורה טוטליטרית.

חוק בדבר החזרת הפקידות המקצועית על כנה מיום 7 באפריל 1933

ממשלת הרייך החליטה על החוק הבא המתפרסם בזה:

(1) לשם החזרת הפקידות המקצועית הלאומית על כנה ולשם פישוט המינהל, יותר לפי התקנות הבאות לפטר פקידים ממשרתם, אף אם ההנחיות המתאימות אינן מצויות בחוק הקיים.

(2) פקידים כמשמעם בחוק זה נחשבים [המועסקים] באופן ישיר או עקיף על ידי הרייך, פקידים [המועסקים] באופן ישיר או עקיף על ידי המדינות, פקידי רשויות מקומיות ואיגודי הרשויות המקומיות, פקידי גופים לפי המשפט הציבורי וכן של מוסדות ומפעלים מקבילים לאלה... כן חלות ההוראות על המועסקים על ידי הביטוח הסוציאלי, שהם בעלי זכויות וחובות של פקידים...

(1) פקידים שנתקבלו בתור פקידים מאז 9 בנובמבר 1918, מבלי שהייתה להם ההכשרה הנדרשת או הנהוגה לגבי התפקיד, או כישורים אחרים - מפורטים מן השירות. משכורתם הנוכחית תשולם להם במשך שלושה חודשים אחרי פטוריהם.

(2) תפקע זכותם לקבלת קצבה זמנית, קצבת גמלאות או שארית, זכותם להחזיק בשם המשרה בתואר ובמדים ולענוד אותות השירות.

(1) פקידים שאינם בעלי מוצא ארי יועברו לגמלאות (סעיף 8 ואילך): במידה שהמדובר בנושאי תפקידי כבוד יש לפטרם מעמדתם.

(2) פיסקה 1 אינה חלה על פקידים שהיו כבר פקידים מאז 1 באוגוסט 1914, או שנלחמו בחזית במלחמת העולם למען הרייך הגרמני או בעלי בריתו, או שאבותיהם ובניהם נפלו במלחמה. יוצאים מן הכלל נוספים ייתכנו לפי היתר שר הפנים בתיאום עם המיניסטרוין הנוגע בדבר או הרשות העליונה לענייני פקידים בחוץ לארץ.

4. פקידים אשר על פי פעילותם הפוליטית עד כה לא הוכיחו [את נכונותם] להתייצב בכל עת בלא היסוס מאחורי המדינה, ניתן לפטר מהשירות.

קנצלר הרייך, אדולף היטלר

מיניסטר הפנים, וילהלם פריק

מיניסטר האוצר, גראף שוורין פון קרוסיגק

ביטול המפלגות מלבד המפלגה הנאצית

כדי לבסס את שלטונו הטוטליטרי בגרמניה ביקש היטלר לאסור כל פעילות פוליטית וארגונית מחוץ לשליטתו. ב-16 ביוני 1933 נאסר בחוק קיומן של מפלגות נוספות מלבד המפלגה הנאצית.

איחוד תפקיד הנשיא והקנצלר

רפובליקת ויימאר הייתה שלטת בגרמניה לאחר מלחמת העולם השנייה וניסתה ליצור בה מערכת של שלטון דמוקרטי. כאשר נפטר נשיא הרפובליקה, פאול פון הינדנבורג, ב-2 באוגוסט 1934, איחד היטלר את משרות הנשיא והקנצלר והיה לשליטה היחיד של גרמניה.

תוארו הרשמי היה "פיהרר", שפירושו "מנהיג האומה". בין הסמכויות שהועברו להיטלר חשובה במיוחד הייתה קבלת השליטה על כוחות הצבא הגרמני.

היטלר צועד בתוך קהל מריע ומצדיע אוברזלצברג גרמניה

שנת 1935: חוקי נירנברג

חוקי נירנברג היו חוקים גזעניים שנחקקו בכינוס של המפלגה הנאצית בעיר נירנברג. החוקים הגדירו מיהו יהודי, ורמסו את זכויותיהם של היהודים:

1. "חוק התאזרחות הרייך", הקובע שיש שונות בין אזרח לנתין. אזרח הוא אדם בעל דם ארי הנתון לחסות הרייך ובעל זכויות מלאות.
2. "חוק להגנת הדם הגרמני והכבוד הגרמני" - שלל חוקים שמטרתם למנוע ערבוב דמים בין יהודים וגרמנים. החוקים כללו איסור נישואים, איסור קיום יחסי מין, איסור העסקת עוזרת גרמנייה בבית יהודי שגילה מתחת ל-45, ועוד. כמו כן נאסר על יהודים להניף את דגל הרייך או להציג את צבעיו.

מחנות הריכוז הנאציים

מחנות הריכוז הוקמו מיד לאחר שעלו הנאצים לשלטון בשנת 1933 והיו פועל יוצא של צו החירום להגנת העם והמדינה. בשנים הראשונות לשלטונם של הנאצים היו מחנות הריכוז אמצעי דיכוי ושליטה ואמצעי ענישה והשתקה של מתנגדי המשטר. לאחר מכן נאסרו במחנות אנשים שהוגדרו על ידי המפלגה "א-סוציאליים", ביניהם חסרי בית, נוודים, צוענים, הומוסקסואלים, פושעים פליליים ועוד. לאחר הפוגרום של ליל הבדולח, בנובמבר 1938, החלו לאסור יהודים ולהכניסם לזמן מה למחנות ריכוז.

בראשית דרכם הוקמו מחנות אלה בכל מיני מבנים, מהם נטושים וחסרי כל אבזור שאפשר קיום אנושי בסיסי. אנשים ששהו במחנות אלה היו חשופים לאלומות נוראיות ולהשפלה והועבדו בעבודות פרך שלרוב היו גם חסרות תועלת. מכיוון שמאסר במחנות לא היה מותנה

במשפט, אותם אנשים היו נתונים לחסדי הסוהרים וחיו במציאות של אי ודאות, בלא כל שליטה על גורלם. אלה שזכו להשתחרר אולצו להצהיר על נאמנותם למפלגה ולעקרונותיה. יהודים שנאסרו במחנות בשנות השלושים המאוחרות נדרשו לחתום על הצהרה שיעזבו את גרמניה לאלתר.

מחנות הריכוז הנאציים המשיכו לפעול ביתר שאת בימי מלחמת העולם השנייה, אז שימשו אמצעי לדיכוי האוכלוסיות הכבושות. לכל מחנה גדול צורפו לעתים עשרות מחנות בת, ואלה הפכו למערך שלם של שליטה וניצול. רבים ממחנות הריכוז הוקמו לצד ערים וכפרים בגרמניה והאוכלוסייה המקומית היתה מודעת לקיומם. עוד הוקמו לצד מחנות אלה מפעלים רבים, והגרמנים ניצלו רבבות של גברים ונשים ככוח עבודה שהיה בעיניהם נטול ערך של חיי אדם, ושהשימוש בו היה ברבים מהמקרים עד לאפיסת כוחו של האסיר ולמותו.

- איך אפשר להסביר את הסמיכות בזמני חקיקתם של החוקים החדשים? איזו אווירה סמיכות כזו יוצרת בחברה?
- איזה סוג שלטון נוצר בעקבות החוקים החדשים?
- מהו מקומו של היחיד ומהו מקומו של הכלל בחוקים אלה?
- מהו חוק? באילו דרכים אפשר להגן על אזרחים מפני חוקים קיצוניים?
- מהי האידיאולוגיה המשתקפת מחוקים אלה?

שאלות מנחות

”פסלים הפוגעים ברגשות הלאום ואשר ממשיכים לחלל את הכיכרות ואת הפארקים הציבוריים יעלמו לאלתר... עליהם לפנות מקום לרבבות האמנים הנאמנים למסורת הגרמנית. טיפוח זהיר ומסור של כל הדחפים המובילים לפריחה אמנותית מחודשת יתבצע בד בבד עם שלילה קיצונית שתשחרר אותנו מסייטי שנים קודמות! כוחותינו מחכים להשכמה על מנת להתעורר לחיים מחודשים.”

Berthold Hinz, Art in the Third Reich, Oxford 1979, pp. 27-28

- אילו מילים מתארות את האמנות הפסולה ואילו מילים מתארות את האמנות הרצויה? בין שתי מלחמות העולם שאפה האמנות המודרנית לייצוג ראשוני, שאינו תלוי בטכניקות מוכרות מתקופות שונות, כדי לחזור ולגעת באמת, כפי שחשו אותם אמנים. הנאצים ביקשו להוכיח שמגמות מעין אלה הן מהתחלואות של העולם המודרני. הם נאבקו בעיקר בזרם האמנותי הנקרא דקדנס - מבחינת האמנים בני התקופה מדובר היה בביקורתיות ובראשוניות, חזרה למקורות הבסיסיים ולשפה הלא מעובדת, ואילו הנאצים ראו בזה חולי.

היצירה האמנותית נפגעה לבלי הכר בתקופת הנאצים בכך שהפכה לאמנות מגויסת ששירתה את המערכת ואת האידיאולוגיה. במאה ה-20 האמנות המודרנית ביקשה לא פעם להתריס כנגד מגמות חברתיות, נגד מלחמות גדולות, ולעסוק במקומו של האדם בעולם שהחל לעבור מודרניזציה. למגמות ביקורתיות כאלה לא היה כל מקום בחברה הנאצית ואמנים אלה נרדפו על ידי הנאצים.

קבוצה 2: אמנות מגויסת

היטלר מבקר בתערוכת האמנות הגרמנית, מינכן גרמניה, 1938

האמנות הפסולה?

לפניכם ארבע יצירות אמנות.

- מהם הייצוגים ההפוכים ביצירות אלה? אילו מהם ביקשו הנאצים להאדיר, לדעתכם, ואילו להעלים?
- על מה מעיד הדבר מבחינת היחס של המשטר הטוטליטרי לאמנים ולציבור צורך האמנות?
- איך מתואר האדם בשתי הקבוצות השונות?
- מהי לדעתכם מטרת האמנות? האם היא קיימת רק לשם היופי? נסו לשער אילו תפקידים נוספים יש לה.
- מהי האידיאולוגיה המשתקפת מיצירות אלה?

akg-images gmbh, Berlin

קבוצה 3: חינוך

- עיינו בקטעים שלפניכם וענו על השאלות שאחריהם.

מתוך ספרי לימוד לתלמידים שנכתבו בתקופת השלטון הנאצי:

השלם את טבלת האוכלוסייה על ידי חישוב אחוז היהודים בכמה ארצות וערים מרכזיות:

אוכלוסייה כללית	מספר היהודים	חלקם של היהודים באחוזים
גרמניה	65,300,000	570,000
צרפת	40,700,000	225,000
בריטניה	46,000,000	330,000
פלשתינה	1,000,000	283,000
פולין	32,000,000	3,050,000
ברה"מ	153,000,000	2,750,000
ארה"ב	118,000,000	3,600,000
ברלין	4,243,000	172,000
ירושלים	100,000	64,000
לונדון	4,500,000	145,000
מוסקבה	2,100,000	140,000
ניו יורק	6,930,000	1,800,000
פריז	2,900,000	140,000

מתמטיקה

מטוס שעומד להמריא נושא 12 תריסרים של פצצות, שכל אחת מהן שוקלת 10 ק"ג. המטוס ממריא לוורשה, המרכז הבין-לאומי של היהדות. הוא מפציץ את העיר. בשעת ההמראה, כשבמכל הדלק שלו 1,000 ק"ג דלק, שוקל המטוס 8 טונות. עם שובו ממסע הצלב נותרו עדיין במכלו 230 ק"ג דלק. מה משקלו של המטוס כאשר הוא ריק?

ספר לימוד להיסטוריה המוקדש למלחמת 1914-1918:

ארצברגר, יהודי, חתם הסכם מביש של הפסקת אש שכפת את ידינו ואת רגלינו. שנתיים לאחר מכן, הוא שילם על בגידה מזוהמת זו בחייו. הוא הוצא להורג על ידי פטריוט ביער השחור.

פיהרר שהוענק לי על ידי אלוהים

האל החדש, שהנוער הגרמני צריך היה להאמין בו, התגלה בתפילה שהילדים בקולון נצטוו לדקלם בשעת הגשתה של ארוחת הצהריים.

לפני הארוחה:

פיהרר, פיהרר שלי, שהוענק לי על ידי אלוהים
 הגן ושמור עליי כל עוד אני חי!
 אתה הצלת את גרמניה ממעמקי האסון
 אני מודה לך היום על פתי היומית.
 הייה עמי לאורך ימים, אל נא תעזבני
 פיהרר, פיהרר שלי, אמונתי ואורי
 הייל, פיהרר שלי!

אחרי הארוחה:

אודה לך על ארוחה שופעת זו
 מגן הנוער וידיד לקשישים!
 יודע אני כי רבו דאגותיך, אולם אל דאגה
 אני עמך ביום ובליל.
 שים ראשך בחיקי,
 הייה שקט ובטוח, פיהרר שלי, כי גדול אתה
 הייל, פיהרר שלי!

(לקוח מספרו של יוהן נויהאוזלר, הצלב וצלב הקרס "המאבק של הנציונל-סוציאליזם נגד הכנסייה הקתולית", מינכן, 1946)

היטלר רצה לבסס את מערכת החינוך על טהרת הגזע הארי. משנת 1933 כל בתי הספר היו כפופים ללשכת התרבות של הרייך. לשכה זו פיקחה על בתי הספר ומינתה את המנהלים, את מרכזי תנועות הנוער ואת המרצים באוניברסיטאות. כולם חויבו להישבע אמונים להיטלר ורשיונות הוראה הוצאו רק למי שהיו נאמנים פוליטית. מורים ומרצים לא ארים, וביניהם יהודים, פוטרו ממשרותיהם. נקבעה תכנית לימודים אחידה שבה שחלק גדול ממנה הוקדש ללימודי ההיסטוריה המפוארת של גרמניה, האידיאולוגיה הנאצית, ביולוגיה וחינוך גופני. בהיבט החינוכי הושם דגש על חינוך לציות לפיהרר ולנאמנות למולדת.

נוסף על כך הוקמה תנועת הנוער ההיטלראי "היטלר יוגנד", ונאסרה כל פעילות של תנועות נוער אחרות. כל בני הנוער מגיל שמונה ועד 15 היו חברים בתנועה זו. בתנועה למדו את האידיאולוגיה הנאצית, עברו אימון גופני, קיבלו חינוך קדם צבאי ולמדו לפתח אופי של לוחם, להעריך את הכוח והמלחמה, לציית ולהיות חיילים נאמנים. הנערות חונכו כיצד להיות אימהות טובות. המצטיינים נשלחו לבתי ספר מיוחדים של המפלגה.

שאלות מנחות

- מהו הלימוד המתמטי ומהו הלימוד האידיאולוגי העולה מקטעים אלה?
- עבור ילדים, איזו חשיבות יש בהודיה לפיהרר מדי יום על מתן הארוחה?
- האם ייתכן שילד הלומד במערכת חינוך המלמדת נושאים מעין אלה יגדל ויהיה בעל אידיאולוגיה שונה מזו של הנאצים?
- איזה סוג של שימוש עושה האידיאולוגיה בידע? איך לדעתכם ניתן למנוע מקבוצות אידיאולוגיות לעשות כן?
- התבוננו בצילום שלפניכם. מה מקומו של הילד והנער בחברה כשהוא שייך לתנועה? ומה מקומו אם אינו שייך לתנועה?

היטלר סוקר מצעד של
"נוער היטלר" Hitler
Jugend, נירנברג, גרמניה

קבוצה 4: תעמולה

"הפורום המובהק להשמעת התעמולה היה אספת ההמונים. ב"מיין קמפף" תיאר היטלר את ראשיתה של התנועה באספות אלה. אל המפגשים הראשונים הגיעו לא יותר מאשר שמונה אנשים. על פי רוב היו אלה תמיד אותם אנשים שנמנו עם החוג הראשון והמצומצם של חברי המפלגה. הוא וחבריו המתינו להמונים שלא הופיעו. כישלון זה אילץ אותם לשכלל את אמצעי הגיוס, למשל על ידי משלוח הזמנות, או פרסום מודעות צנועות בעיתונים. וההצלחה לא איחרה לבוא. הם שכרו מרתף בירה שאליו יכלו להידחק 130 איש. לאספה הגיעו 111 איש. באוקטובר 1919 התקיימה אספה גדולה שנייה במרתף בירה אחר. מספר הנוכחים הגיע ל-130. שבועיים לאחר מכן התקיימה אספה נוספת באותו האולם, אולם הפעם נכחו בה כבר יותר מ-170 איש. היטלר דחק בחבריו לעבור לאולם גדול יותר שבו אכן היה מספר הנוכחים יותר מ-200. אספת ההמון הגדולה הראשונה התקיימה ב-24 בפברואר 1920, ועל הכנתה הוא ניצח באופן אישי. ההכנות כללו הפצת דבר כינוסה באמצעות כרזות ועלונים שעוצבו ונוסחו על פי כללי התעמולה שהגדיר - פנייה אל ההמון, התרכזות במספר נקודות מועט, חזרתיות, טקסט שהעיד על ביטחון ותודעה עצמית שנמנעה מסתירות ושלא היה אפשר להפריכה, התמדה ועקשנות בהפצת החומרים, סבלנות בהמתנה לתוצאות. הטקסט נכתב באותיות אדומות מכיוון שרק כך יכול להסעיר ולקומם את היריבים הפוליטיים, בעיקר משמאל, ולהביא את שמה של המפלגה לתודעת הציבור ולזיכרונו."

בעז נוימן, נאציזם, משרד הביטחון, אוניברסיטה משודרת, תל אביב 2007, עמוד 68

כרזה 1: "כל גרמניה מאזינה לפיהרר", כרזה נאצית משנות ה-30 המעודדת את האוכלוסייה להאזין לתשדירי התעמולה

ארכיון סרטים ותצלומים, יד ושם. כל הזכויות שמורות

הרדיו שימש את הנאצים בהפצת האידיאולוגיה שלהם למספר גדול של אזרחים גרמנים. ברדיו ניתן היה לשמוע את נאומיו הסוחפים והחד משמעיים של היטלר מבלי להיות נוכחים במקום.

שימו לב לכיתוב של הכרזה: "כל גרמניה מאזינה". האם זה היה נכון? סביר להניח שלא, הרי לא כל גרמניה האזינה. אם כן, מדוע השימוש במילה "כל"? מכיוון שהנאצים ובראשם היטלר האמינו בסיסמאות סוחפות וחד משמעיות שכללו את העם הגרמני כולו. לנוכח החד משמעיות של "כולם", קולו של היחיד מאבד את הלגיטימציה שלו, כך שהסיסמה הסוחפת הייתה דרך נוספת להשתיק את קולו של היחיד בחברה.

ארכיון סרטים ותצלומים, יד ושם. כל הזכויות שמורות

"עבודה, חופש ולחם" - זוהי הסיסמה המופיעה בכרזה. בתקופה שבין שתי מלחמות העולם ניזוק מעמד הפועלים הגרמני וסבל מאוד מעוני, מאבטלה וממחסור במזון. הנאצים הקדישו תשומת לב רבה לקבוצת אוכלוסייה זו והעניקו לה דימוי חדש של עובדי אדמה מיתיים, וכן הבטיחו לאותם פועלים חיים בלא אבטלה וארוחת ערב מדי יום ביומו.

כרזה 2: כרזת תעמולה של המפלגה הנאצית לקראת הבחירות. בנותרת הכרזה "עבודה, חופש ולחם"

ארכיון סרטים ותצלומים, יד ושם. כל הזכויות שמורות

פועלי גרמניה, המובחנים מיתר פועלי העולם, הם במוקד כרזת התעמולה הזו: הפועלים הגרמנים מצביעים להיטלר (ראו הסבר בכרזה 2). שימו לב לדמותו של הפועל: חזק, שרירי וגדול ממדים, והוא עומד במרכז. רוח התקופה מהדהדת כאן, וכן בא לידי ביטוי הדגש ששמו הקומוניסטים על מעמד הפועלים ועל הפועל. היטלר פונה גם הוא לפועלים, אך שלא כסיסמה "פועלי כל העולם - התאחדו" ברוח הקומוניזם, כאן מדובר בפועלי גרמניה בלבד. הפועל הגרמני עליון על האחרים.

כרזה 3: כרזת תעמולה הקוראת לפועל הגרמני להצביע להיטלר ולמפלגתו

שאלות מנחות

כיצד פועלת תעמולה?

- משננת שוב ושוב את אותו מידע
- מסלפת עובדות ואמיתות כדי לשרת את מטרתה
- נוגעת ללב ההמון
- מציגה את עמדתה כמקובלת על הכל
- מדברת בשפה המובנת למכנה המשותף הרחב ביותר של האנשים
- משתמשת באמצעים המגוונים העומדים לרשותה (עיתונות, רדיו, טלוויזיה)
- **מה מתוך מאפיינים אלה של התעמולה בא לידי ביטוי בכרזות שלפניכם?**

הנאצים השתמשו בתעמולה בדרך אלימה במטרה להחדיר את היסודות העיקריים של האידיאולוגיה שלהם ולשנות את דרכי ההתנהגות. באמצעות אספות המונים ואמצעים חזותיים של החדרת סמלים לחברה עוררו הנאצים להט בקרב ההמון. התוכן של אותן אספות היה מבוסס על האידיאולוגיה הנאצית ועל התפיסה הגזענית.

ב-5 במרס 1933 הוקם "משרד הרייך לתעמולה והשכלת העם" בראשותו של יוזף גבלס. גוף זה שלט על הרדיו, העיתונות, התיאטרון, הקולנוע והאמנויות. הקמת מבנה המשרד הושלמה באותה שנה, ושבע מחלקותיו מעידות על היקף פעולתו: מינהל וניהול; תעמולה; רדיו; עיתונות; קולנוע; תיאטרון; השכלה לעם (שכללה את הספרות).

הכלים הטכנולוגיים שייצגו את התקופה המודרנית, כמו הרדיו והקולנוע, וכן האמצעים המודרניים שאפשרו הפצה מהירה וחוזרת ונשנית של הרעיונות הנאציים - כל אלה שירתו את התעמולה כפי שלא נעשה לפני כן מעולם.

- אילו מאפיינים היו לדרך חדירתו של היטלר לתוך התודעה הגרמנית?
- אילו אמצעי תעמולה שימשו אותו?
- כתעמולן הראשי של הנאציזם האמין היטלר שהמילה המדוברת עדיפה על פני המילה הכתובה. מה לדעתכם עומד בבסיס תפיסה זו וכיצד מתקשר הדבר לתעמולה בעידן המודרני?
- האם אפשר לבקר תעמולה ולצאת נגדה? מה עלול לעמוד בדרכו של מי שינסה לערער על התעמולה?
- מה מושך בתעמולה ומדוע קל להאמין לתכנים המועברים באמצעותה?
- איזו אידיאולוגיה משתקפת מכרזות התעמולה שלפניכם?

סיכום: החברה הגרמנית הנאצית - דיון במליאה

< 2

שאלות לדיון במליאה:

- מהו השוני שהביאו עמם הנאצים בהיבטים של חוק, תעמולה, חינוך ואמנות? בחרו דוגמה מן המקורות שעיינתם בהם בעבודתכם בקבוצה והציגו אותה לפני הכיתה.
- באיזה קצב נעשו השינויים לדעתכם? אילו השלכות היו לכך?
- באיזו דרך ניתן להגן מפני שינויים שכאלה במשטר דמוקרטי?
- מהם הרעיונות המרכזיים של האידיאולוגיה הנאצית כפי שעלו בקבוצות השונות?